

पातंजल योगसूत्र

(१) अथ योगानुशासनम् ॥१-१॥

- सूत्र- अथ योगानुशासनम्।
- संधिविग्रह - अथ + योग + अनुशासनम्
- शब्दार्थ- अथ = आता
योग = योगशास्त्र
अनुशासनम्=आचरणात कसे आणावे.
(हे सांगत आहे)
- सूत्रार्थ - आता आपल्या दैनंदिन व्यवहारिक जीवनात,
योग कसा आचरावा. याबाबत सांगितले
जात आहे.

(२) योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः ॥१-२॥

विग्रह - योगः + चित्त + वृत्ति + निरोधः

शब्दार्थ -योगः = योगशास्त्र

चित्त = मनः

वृत्ति = मनाची प्रवृत्ति, मनातील विचार, विकार,

भावभावना (काम, क्रोध,लोभ इ).

निरोधः = नियंत्रण ठेवणे.

सूत्रार्थ -योग म्हणजे, मनातील निरनिराळ्या भावभावनावर,

विचारांवर नियंत्रण ठेवणे. मनातील विचारांवर ताबा

ठेवणे.

(३) तदा द्रष्टुः स्वरूपेऽवस्थानम् ॥१-३॥

सूत्र - तदा द्रष्टुः स्वरूपेऽवस्थानम्।

विग्रह - तदा + द्रष्टुः + स्वरूपे + अवस्थानम्

शब्दार्थ - तदा = त्यावेळी

द्रष्टुः = आपण स्वतः, आपला आत्मा.

स्वरूपे = स्वतःच्या मूळ स्वरूपात, स्वतःच्या

शुद्ध स्वरूपात.

अवस्थानम् = प्रतिस्थापित होतो, स्थिर रहातो.

सूत्रार्थ - योगाच्या आचरणाद्वारे मनावर नियंत्रण प्राप्त

केल्यानंतर आत्मा आपल्या मूळ स्वरूपात

स्थिर रहातो.

४. वृत्तिसारूप्यमितरत्र ॥१-४॥

सूत्र - वृत्तिसारूप्यमितरत्र।

विग्रह - वृत्ति + सारूप्यम् + इतरत्र

शब्दार्थ - वृत्ति = वृत्ति. मनाचा कल

सारूप्यम् = एकरूप झाल्याप्रमाणे

इतरत्र = इतर वेळी

सूत्रार्थ - इतर वेळी म्हणजे मनावर ताबा नसताना,
आपण आपल्या मनाच्या वृत्ति जशा कृती
करावयास भाग पाडतील, त्यानुसार वागत
असतो.

५. वृत्तयः पञ्चतय्यः क्लिष्टाक्लिष्टाः ।

सूत्र - वृत्तयः पञ्चतय्यः क्लिष्टाक्लिष्टाः।

विग्रह - वृत्तयः + पञ्चतय्यः + क्लिष्टः + अक्लिष्टाः

शब्दार्थ - वृत्तयः = वृत्ती

पञ्चतय्यः = पाच प्रकारच्या

क्लिष्टः = त्रासदायक, गुंतागुंतीच्या

अक्लिष्टाः = त्रासदायक नसणाऱ्या

सूत्रार्थ - मनाच्या (चित्ताच्या) वृत्ती ह्या पाच प्रकारच्या

असून, त्या कधी त्रासदायक असतात तर

कधी त्रासदायक नसतातही.